
H.M. Barstad, The Myth of the Empty Land - A Study in the History and Archaeology of Judah During the 'Exilic' Period

Review by: עורדד ליפשיץ

Zion / ציון, Vol. (תשנ"ז), חוברת ד (סב), pp. 419-422

Published by: [Historical Society of Israel/](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70043006>

Accessed: 01/12/2011 14:43

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

ספרים ודברי ביקורת

סקירות

Hans M. Barstad, *The Myth of the Empty Land – A Study in the History and Archaeology of Judah During the 'Exilic' Period* (Symbolae Osloenses Fasc., Suppl. XXVIII), Scandinavian University Press, Oslo 1996, 113 p.

חיבורו של ברסטאד הוא מונוגרפיה מצומצמת בהקפה, העוסקת בפרק זמן של כחמישים שנה, שראשיתו בחורבן ירושלים בידי הבבלים (586 לפני סה"נ) וסופו בשיבת ציון, לאחר הצהרת כורש מלך פרס (538 לפני סה"נ). בספרות המחקר מקובל לכנות פרק זמן זה בשם 'תקופת גלות בבל', ולהתייחס אליו כאל תקופת ביניים, בין ימי קיומה של ממלכת יהודה העצמאית לבין 'תקופת שיבת ציון' וימי קיומה של פחוות 'יהוד' תחת שלטון פרס. תקופה זו לא זכתה במחקר לתשומת לב מספקת, ומונוגרפיה זו, הממוקדת אך ורק בה, היא חידוש מרענן, הראוי לברכה.

נושאה העיקרי של המונוגרפיה הוא התמודדות עם התפיסה הרווחת, שלאחר חורבן הבית הראשון התרוקנה יהודה מיושביה.¹ שורשיה של תפיסה זו מצויים במקרא עצמו, ולפי הגדרתו של הנס ברסטאד (עמ' 15), הפך מוטיב הארץ הריקה ל'סמל לאומי', בדיוק כמו המוטיב של הגולים הסובלים 'על נהרות בבל'... סמלים אלה נתפסו בעיני חוקרי המאה הי"ט כעדות להיסטוריה ריאלי, ותפיסתם משפיעה גם על חוקרים בני ימינו. עם זאת, רוב החוקרים המודרניים אינם מקבלים כיום את התפיסה, שהיהודים לא חיו ביהודה במהלך תקופת הגלות, ומקובלת הדעה, שמקצת האוכלוסייה – ואפילו חלק ניכר ממנה – המשיך לחיות בארצו. ואולם, אין במחקר התייחסות לפעילות הכלכלית, התרבותית והדתית שהתרחשה בארץ בתקופה זו וגם כיום הדעה המקובלת במחקר היא, שעם החורבן הועבר מרכז הכובד התרבותי והרוחני מירושלים התרבה לבבל. אל מול תפיסות אלה יוצא המחבר, מתוך נקודת מוצא היסטורית וארכיאולוגית, וקובע שאף שבשנת 586 לפני סה"נ חרב המקדש בירושלים ובוטל שלטון בית דוד, לא התרחש ביהודה שבר תרבותי-כלכלי או דמוגרפי, וניכרת המשכיות מלאה מכל הבחינות. הוא גם קובע, שחברה אינה יכולה להתקיים ללא מנהיגות מדינית, כלכלית ודתית, וגם מבחינה זו נמשכו ביהודה החיים כמעט ללא שינוי. לאור זאת, הנושא העיקרי שבו עוסקת המונוגרפיה הוא: מה היתה המציאות הריאלית של החיים ביהודה לאחר חורבן הבית הראשון?

המחבר מנסה לדלות את התשובה לכך מן העדויות המקראיות (עמ' 25–45), העדויות הארכיאולוגיות (עמ' 47–55) והעדויות הטקסטואליות החיצוניות, הכוללות בעיקר את הכרניקות הבבליות (עמ' 61–76). יש חשיבות רבה לנקודת ההשקפה שבה נוקט ברסטאד, כי היא מנטרלת את הראייה המקובלת של

1 עיקרי רעיונותיו של המחבר בנושא זה כבר הופיעו בשנת 1988, במאמר שנשא את הכותרת: 'On the History and Archaeology of Judah during the Exilic Period', *Orientalia Loveniensia Periodica*, XIX (1988), pp. 25–36

האירועים, העולה ממשקפיו של הסופר המקראי. הנס ברסטאד מציג היטב את התהליך ההיסטורי הריאלי: לא היה לנבוכדנאצר עניין להחריב את יהודה, כי זו ניצבה על גבולה הדרומי של האימפריה וקיומה אפשר לבבלים להפיק רווחים כלכליים. בהחלפת ממלכת יהודה ב'מדינה בבלי' (עמ' 68) יכלו הבבלים לשלוט ביהודה ביתר קלות ולהמשיך להנות מיתרונותיה, מבלי שההגליה של שכבת העילית השפיעה על המשך קיומה של הכלכלה, שהתבססה בעיקר על חקלאות.

עם זאת, נראה שהמחבר מדגיש בצורה מוגזמת את האינטרס הכלכלי הבבלי כמניע לכיבוש האיזור ולסיפוחו. אף הוא ממעיט בערכו של המאבק הצבאי מול מצרים ובמשמעותו של מרחב סוריה-ארץ-ישראל כאיזור הספר הדרום-מערבי של האימפריה. הוא מתבסס בעיקר על השוואות לימי השלטון האשורי והפרסי, ועל מעט עדויות הנוגעות לפעילות הכלכלית בבבל עצמה, ואינו מביא עדויות ישירות למאמץ הבבלי לפתח את מרחב סוריה-ארץ-ישראל כדי לעודד בו פעילות כלכלית.

החולשה העיקרית של המונוגרפיה נובעת מכך שהמחבר מרבה באמירות כלליות, בהשוואות לתקופות אחרות ובהעלאת השערות, אבל ממעט להתייחס לעדויות הטקסטואליות והארכיאולוגיות, ואינו מתמודד עם הקשיים שעדויות אלה מעלות. כך, דרך משל, בפרק העוסק בטקסט המקראי, שבו ניתן למצוא את התיאורים ההיסטוריים העיקריים של תקופה זו, מציג ברסטאד בהרחבה את ה'אני מאמין' שלו ביחס למהימנות הטקסט ולדרך שבה יש להתייחס, לדעתו, למקורות ההיסטוריוגרפיים. מצד אחד, הוא שולל את הזרם המרכזי במחקר, המשלב ביקורת ספרותית של הטקסט וניסיון לברר מה המידע ההיסטורי המצוי בו. הוא שולל את קיומם של מקורות או תעודות בתוך הטקסט המקראי, וטוען שהכתוב משקף אך ורק את הדרך שבה ראה המחבר את הדברים בזמן שהעלה אותם על הכתב. לאור זאת הוא יכול לטעון, ש'כל ניסיון לברר מציאות היסטורית ריאלי בהסתמך על הטקסט המקראי, עושה עוול לטבעו של הטקסט עצמו' (עמ' 30). מצד אחר, הוא שולל גם את הזרם ה'ספרותי-המינימליסטי', הרואה בטקסט יצירה מאוחרת וחסרת מהימנות היסטורית. לטענתו, בסיפור יש הדים למאורעות מרכזיים שאכן התרחשו בתולדות העם, ולכן 'יהיה זה ביקורתי מדי ומגוחך לטעון שנבוכדנאצר לא הטיל מצור על ירושלים או שלא היתה בכלל גלות' (עמ' 37).

על רקע זה מציג ברסטאד את התפיסה האופיינית ל'אסכולה הסקנדינבית' בחקר המקרא. החוקרים השייכים לאסכולה זו הדגישו את העברתן של מסורות בעל-פה, וטענו שההיסטוריה ההיטורונומיסטית (שעיקרה מצוי בספרים דברים-מלכים) נכתבה בתקופת גלות בבל או אף בימי שיבת ציון והיא מייצגת את האינטרסים ואת התפיסות של קהל הגולים לבבל. לפיכך, טען ברסטאד, אין להסתמך על הפרטים הנמסרים במקרא (כמו מספרים ותאריכים) ואין לקבל אלא נקודות מרכזיות המופיעות בסיפור. כך, דרך משל, יש לקבל את קיומו של מצור בבלי על ירושלים או את קיומה של גלות מירושלים. לפי הגדרתו (עמ' 31), מציגה ההיסטוריה ההיטורונומיסטית: '... a prime piece of ancient Hebrew storytelling, and not an historical account of what actually happened in Judah...'

הגישה של 'האסכולה הסקנדינבית' כלפי הספרות ההיסטוריוגרפית המקראית נראית פשטנית מדי. היא מאפשרת להתייחס לטקסט ב'מבט על' ולהתעלם ממרבית הבעיות שהוא מציב. אין היא מתמודדת עם שאלות קשות, שהוצגו בראשית מחקר המקרא המודרני, והובילו לגיבושן של תפיסות מורכבות בשאלת מקורות החיבור, דרך חיבורו, שלבי עריכתו ותהליכי מסירתו והעתקתו עד לגיבושו בצורתו הנוכחית. אין פלא שגישה זו ספגה במחקר ביקורת נוקבת, ולא התבססה כזרם מרכזי בחקר הספרות המקראית ולא כל שכן בחקר ההיסטוריה של תקופה זו.

חסרונותיה של גישה מחקרית זו משתקפים בפרק העוסק בעדות המקראית על ימי החורבן וגלות בבל. בכל עמודי הפרק אין יותר מאשר תיאור כללי של הטקסט המקראי, וגם תיאור זה בא בעיקר לצורך הדגמת גישתו של המחבר. כדוגמה לכך ניתן לציין את התייחסותו למספרי הגולים הנמסרים בספרי מלכים וירמיה (עמ' 33–34). הקביעה שאין אלה מספרים מדויקים היא פתרון קל, המתעלם ממחקרים רבים, שבהם הוצע מגוון של השערות על מקורם של המספרים, זמנם והקשר ביניהם.² על רקע גישה עקרונית זו כלפי הטקסט המקראי, ועל רקע הימנעותו של ברסטאד מדיון מפורט בתיאור ימי החורבן, קשה להבין את הסתמכותו על אותו טקסט עצמו כדי להוכיח נקודות שהוא מעלה בפרקים אחרים. כך, דרך משל, הוא מסתמך על התיאורים במלכים ב' כה, יג–יז, ודברי הימים ב' לו, יח–יט, כדי להוכיח את הזדקקותם של הבבלים למתכות (עמ' 65, הערה 10); על מלכים ב' כה, יב, וירמיה נב, יב, כדי להוכיח את ההגיון הבבלי בהשאת 'כורמים ויגבים' (עמ' 68, הערה 20), ועוד. פגמים אלה בדיון ניכרים גם בפרק החמישי, העוסק בתרומתן של הכרוניקות הבבליות לשחזור ההיסטוריה של האיזור ערב החורבן. גם בפרק זה אין יותר מאשר תיאור כללי, ללא התמודדות עם בעיות מכריעות, שהעסיקו את המחקר שנים ארוכות ועדיין נתונות במחלוקת. כדוגמה לכך אפשר להזכיר את הוויכוחים על שנת השתעבדותה של יהודה לבבל, על נסיבות המרד של יהויקים ועל זמנו.³ בהעדר דיון בטקסטים המקראיים והבבליים, לא ברור מה הבסיס לקביעה, שהחיים ביהודה נמשכו כמעט כרגיל גם לאחר האסון של שנת 586 לפני סה"נ (עמ' 42–43). תיאור היסטורי זה מלווה גם בכמה קביעות סוציולוגיות על הדרך שבה התנהלו חברות חקלאיות ים-תיכוניות בעת העתיקה (עמ' 43, ובמקומות רבים אחרים). גם מקורן של קביעות אלה אינו ברור דיו.

הדיון הארכיאולוגי של ברסטאד לוקה בפגמים רבים. הוא מתבסס בעיקר על פרסומים מן החפירות שנערכו מתחילת המאה ועד לשנות השבעים. אין הוא מכיר את הספרות המגוונת שהתפרסמה בשנים האחרונות, כולל הסקרים שנערכו בנחלת בנימין, בהר יהודה ובשפלת יהודה.⁴ אף אין הוא מודע לדיונים שונים בדמוגרפיה של ארץ ישראל לתקופותיה.⁵ הוא גם אינו מתייחס לחיבוריו של ג'פרי

- 2 לסקירה של מקצת ההצעות ולספרות על נושא זה ראה, למשל: C.R. Seitz, *Theology in Conflict. Reactions to the Exile in the Book of Jeremiah* (BZAW, 176), Berlin 1989, pp. 181–184; D.L. Smith, *The Religion of the Landless. The Social Context of the Babylonian Exile*, Bloomington 1989, pp. 31–32
- 3 לסקירת ההצעות השונות ולספרות ראה: ע' ליפשיץ, פחוות יהודה תחת שלטון בבל (586–539 לפנה"ס): מציאות היסטורית ותפישות היסטוריוגרפיות, חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה של אוניברסיטת תל-אביב, תשנ"ז, עמ' 106–117.
- 4 על הסקר בבנימין ראה: י' מגן ו' פינקלשטיין (עורכים), סקר ארכיאולוגי בארץ בנימין, ירושלים תשנ"ג. על הסקר בהר יהודה ראה: א' עופר, הר יהודה בתקופת המקרא, חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה של אוניברסיטת תל-אביב, תשנ"ג. על הסקר בשפלת יהודה ראה: י' דגן, שפלת יהודה בתקופת המלוכה לאור החפירות והסקר הארכיאולוגי, עבודה לשם קבלת התואר מוסמך של אוניברסיטת תל-אביב, תשנ"ב.
- 5 בנושא זה ראה לאחרונה: C.L. Meyers, & E.M. Meyers, 'Demography and Diatribes: Yehud's Population and the Prophecy of Second Zechariah', *Scripture and Other Artifacts. Essays on the Bible and Archaeology in Honor of Phillip J. King*, eds. M.D. Coogan, J.C. Exum & L.E. Stager, Louisville 1994, pp. 268–285

זורן, הנוגעים לממצא בתל א־נצבה (המזוהה עם מצפה)⁶ להשקפות שהובעו בשנים האחרונות ביחס לטביעות 'מוצה'⁷ ועוד. כמה מבין מחקרים אלה היו דווקא יכולים לסייע למחבר בביסוס טיעוניו. ביקורת קשה יש למתוח כלפי הדרך שבה מנסה המחבר לבסס את תפיסתו, שהבבלים לא החריבו את כל שטחה של ירושלים. הוא קובע, שמשמיה זו היתה עצומה בהקפה ובלתי אפשרית, וטוען שהבבלים הסתפקו בשריפת 'שערי העץ' (מונח תמוה של ברסטאד) ובפריצת פרצות בחומה, כדי לגרום לכך שלא יהיה ניתן להגן על העיר (עמ' 53). על סמך טענה זו הוא מניח שהעיר הוסיפה להיות מיושבת. למיטב ידיעתי אין לטענה זו כל ביסוס ארכיאולוגי. העדות היחידה להמשך קיומם של חיים בסביבות ירושלים לאחר החורבן נמצאת בקברים בודדים שחפר גבריאל ברקאי בכתף הינום.⁸ ממצאי החפירות והסקרים שנערכו בירושלים ובסביבתה מציגים תמונה הפוכה, ומחזקים את התיאור המקראי על חורבנה המוחלט של העיר ועל התרוקנות סביבתה הקרובה מכל יושביה.⁹ אף אין לקבל את דברי ברסטאד בפרק הקצר על עדויות מעבר הירדן. פרק זה מבוסס על הנחתו של המחבר, שגורל ממלכות עבר הירדן היה זהה בזמנו ובעוצמתו לגורלה של ממלכת יהודה. ואולם, הנחה זו אינה מוכחת, וספק אם יש לקבלה. במקרא יש עדויות שונות על המשך קיומן של ממלכות אלה זמן מה לאחר חורבן ירושלים, ותמונה דומה הולכת ומתבהרת מהסקרים ומהחפירות המתנהלים בעבר הירדן. לאור זאת נראה, שגורל ממלכת יהודה במאה ה־7 לפני סה"נ היה שונה מגורלן של ממלכות עבר הירדן. חיוק לכך ניתן למצוא גם בביטויי העוינות המופיעים במקרא כלפי 'האחיות' שבגדו ביהודה (יחזקאל כה, יב-יד; לה, א-טו; עובדיה א-כא; תהלים קלז, ז; איכה ד, כא-כב ועוד). נראה שכדי לברר את גורלן של ממלכות עבר הירדן בתקופת השלטון הבבלי, וכדי להשוות את המדיניות הבבלית כלפיהן לזו שננקטה כלפי ממלכת יהודה, יש צורך בדיון מעמיק, הן בעדויות הטקסטואליות והן בממצא הארכיאולוגי. הסקירה התמציתית של ברסטאד אמנם מנסה להתמודד עם התפיסה הרווחת לגבי קורות יהודה לאחר חורבן הבית הראשון, אבל היא אינה משכנעת בניסיונה להראות שהחיים ביהודה נמשכו כמעט ללא שינוי על אף החורבן.¹⁰

עודד ליפשיץ

- 6 J.R. Zorn, 'Mizpah: Newly Discovered Stratum Reveals Judah's Other Capital', *Biblical Archaeology Review*, XXIII, 5 (1997), pp. 28–38, 66
- 7 J.R. Zorn, J. Yellin & J. Hayes, 'The M(W)SH Stamp Impressions and the Neo-Babylonian Period', *Israel Exploration Journal*, XLIV, 3–4 (1994), pp. 161–183
- 8 לתיאור החפירות שערך ברקאי בכתף הינום, ולדיון בממצא ובמשמעותו, ראה: ג' ברקאי, 'חפירות כתף הינום בירושלים', קדמוניות יז [68] (תשמ"ה), עמ' 94–108.
- 9 ראה: ליפשיץ (לעיל, הערה 3), עמ' 246–252, ושם ספרות.
- 10 בספר נפלו טעויות דפוס רבות. הטעות הבולטת ביותר היא בציטוט מדברי הימים ב' לו, ית, שבו נכתב 'הקתנים' במקום 'הקטנים' (עמ' 38). פעמים רבות הוכפלו מילים כמו 'the', 'there', 'וכי', נשמטו אותיות ונפלו מילים. ראה: עמ' 7, שורה 5; עמ' 19, הערה 22, שורה 9; עמ' 31, שורה 10 מלמטה; עמ' 51, שורה 13; שם, המשך הערה 11, שורה 2; עמ' 52, הערה 13, שורות 11–12 מלמטה (נשמטה המלה Jerusalem); עמ' 66, הערה 14, שורה שלפני אחרונה.